

SUFIXUL -BIL ÎN ROMÂNĂ ACTUALĂ. CÂTEVA ASPECTE

Melitta Szathmary

0. Sufixul neologic *-bil* pătrunde în limba română în secolul al XIX-lea, având etimologie multiplă - franceză, italiană, latină, ultimele două contribuind la „modelarea” formei sufixului. Dintre toate limbile romanice, româna este singura care nu moștenește acest sufix, foarte productiv în limba de origine¹. G. Pascu² menționează aceeași etimologie multiplă, dar trecând franceza pe ultimul loc. Ana Goldiș Poalelungi, referindu-se la frecvența lui *-ibil*, începând cu 1850, explicabilă prin latină și prin italiană, consideră că sursa principală de pătrundere a lui *-bil* în limba română rămâne franceza: „On soutient cette idée étant donné que la plupart des néologismes en *-ibil* pénètrent grace aux traductions du français qui abondent en *-able* et *-ible*”³.

1. Adjectivele formate cu sufixul *-bil*, existente în limba română, se grupează, din punct de vedere etimologic, în trei categorii⁴:

1.1. Împrumuturi savante, din latină, neanalizabile pentru vorbitorii de limbi moderne: *abil*, *amabil*, *execrabil*, *(in)casabil*,

¹ Maria Iliescu, *Sufixul adjectival -bil*, în SMFC, vol. I, 1959, p. 85-99.

² George Pascu, *Sufixe românești*, București, EA, 1916, p. 421-422.

³ Ana Goldiș Poalelungi, *L'influence du français sur le roumain (vocabulaire et syntaxe)*, Dijon, 1973, p. 125.

⁴ Maria Iliescu, *art.cit.*, p. 95.

redutabil etc., precum și cele cu temă străină, inexistentă în limba română: (*in*)*casabil*, fr.*casser*, *redutabil*, fr.*redouter* etc.

1.2. Cuvinte care pot fi împrumuturi sau creații românești, tema fiind identică cu a adjectivului străin corespunzător: *acceptabil*, *adaptabil*, *analizabil*, *echitabil* etc.

1.3. Formații românești:

- neatestatate în franceză, italiană sau latină, tema fiind însă neologică: *administrabil*, *demascabil* etc.

- cu formă fonetică diferită de cea a corespondentelor lor străine: *pronunțabil*, fr.*prononçable*, it.*pronunciabile*, lat. *pronuntiabilis*;

- de la teme românești: *plătibil*, *vindecabil*, *locuibil* etc.

2. Româna actuală dispune de numeroase adjective în *-bil*, majoritatea împrumuturi, aparținând în special limbajului tehnico-științific. Numărul crescând al formațiilor românești cu acest sufix, prezența lor și în limba uzuală vorbită, chiar dacă unele, creații de moment, confirmă productivitatea sufixului. De asemenea și sensul sufixului, care exprimă posibilitatea („care poate fi”), explică frecvența apariției și folosirii acestor derivate, pentru că vorbitorul de azi tinde către o exprimare cât mai concentrată, evitând, astfel, perifrazele greoaie.

În cele ce urmează ne propunem prezentarea selectivă a unor adjective cu sufixul *-bil*, repartizate în două grupe: înregistrate în anumite dicționare ale limbii române¹, fie ca împrumuturi, fie ca formații românești, și neînregistrate în dicționare, dar întâlnite în publicațiile actuale pe care le-am consultat, fie în

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996 (*DEX*₂); Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei, 1997 (*NDN*); Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, București, Logos, 1997 (*DCR*₂); <http://dexonline.ro>.

variantea scrisă¹, fie în cea electronică (accesată cu ajutorul motorului de căutare Google). În selectarea celor din prima grupă am avut în vedere largă circulație în domenii diverse și anumite valori semantice. Cele din a doua grupă au fost alese subiectiv și aleatoriu, urmărind ineditul și expresivitatea termenilor.

2.1. Înregistrate în dicționarele consultate ca:

a) împrumuturi (cel mai adesea din franceză)

- *lavabil* „(despre țesături) care se poate spăla fără a-și pierde calitățile” (<fr.*lavable*)² este azi foarte utilizat în domeniul construcțiilor și al amenajărilor interioare, mai ales în combinație cu substantivul *var*.

„Cum trebuie pregătit peretele înainte de a da cu var *lavabil* alb?” (misiuneacasa.ro/forum)

„amenajări interioare, glet *lavabil*, gresie, faianță, rigips, vopsitorie...” (afacereamea.ro)

„amenajări interioare, termosisteme, tapet *lavabil* din fibră de sticlă, placări gresie...” (ghidafaceri.ro)

„Producător execută jaluzele verticale din material textil *lavabil*.” (firma.paginialbastre.ro).

- *transferabil* „care poate fi transferat, pasibil de transfer” (<fr.*transférable*)³ este întâlnit în contexte diverse:

„Votul unic *transferabil* este considerat în literatura de specialitate un mod de scrutin care, pe de o parte produce efecte de proporționalitate perfectă.” (pnl.ro)

„Creditul *transferabil* nu se confundă cu nota. Nota minimă de trecere (5) este condiția pentru ca studentul să primească toate creditele afectate cursului...” (dictionary.cls.ro)

¹ Este vorba de revistele „Dilema”, „22” și „România literară” (câteva numere din anii '90).

² v. DEX₂, s.v. *lavabil*.

³ v. NDN, s.v. *transferabil*.

„Acreditivul *transferabil* este un acreditiv în virtutea căruia beneficiarul are dreptul...” (camib.com)

dar mai ales în cel sportiv cu privire la transferul jucătorilor de la o echipă la alta:

„Sabău nu este *transferabil* la Rapid.” (roportal.ro).

„După cum a anunțat tehnicianul Florin Marin, fundașul Ceahlăului Tudorel Șoimaru este *transferabil*, oferta fiind valabilă pentru orice echipă interesată.” (evenimentul.ro).

- *negociabil* „care poate fi negociat” (<fr.*négociable*)¹ și *discutabil* „care poate fi discutat, neconvingător, îndoielnic” (<fr.*discutable*)² sunt extrem de prezente în anunțurile de la mica publicitate, în special cu referire la preț:

„Vând femelă dalmațian 4mil *negociabil*.” (okazii.ro).

„Vând Dacia 1310, 600 euro *negociabil*.” (e-piata.ro.)

„Vând Dacia 1310 1995 1600 EUR *discutabil*.” (roportal.ro).

„Vând Nokia 3300 la 250 ron preț *discutabil*.” (linkmania.ro).

- în terminologia lingvistică, perechile *variabil* „(despre cuvinte) care are forme diferite, care își schimbă terminația” (<fr.*variable*, lat.*variabilis*) / *invariabil* „spec.(gram; despre cuvinte) care este lipsit de flexiune; neflexibil” (<fr.*invariable*), *flexibil* „(despre cuvinte sau părți de vorbire) care dispune de forme speciale pentru exprimarea funcțiilor gramaticale; dotat cu flexiune” (<fr.*flexible*, lat.*flexibilis*) / *neflexibil* „(gram; despre cuvinte sau forma lor) care este lipsit de flexiune” (*ne-* + *flexibil*, după fr.*inflexible*), *analizabil* „care poate fi analizat” (fr.*analysable*) / *neanalizabil* „(despre texte, cuvinte) care nu

¹ v. DEX₂, s.v. *negociabil*.

² v. DEX₂, s.v. *discutabil*.

poate fi analizat, inanalizabil”(ne- + analizabil după fr.non-analysable)¹ sunt bine cunoscute:

„Clasa adjectivului este constituită în cea mai mare parte din adjective *flexibile* sau *variabile*, *analizabile* în radical și flective și dintr-un număr relativ restrâns de adjective *neflexibile* sau *invariabile*.” (Gramatica limbii române, I, p.144).

- *variabil*, de data aceasta cu sensul de bază, nespecializat, „care variază; susceptibil de a se schimba, schimbător” și *instabil* „1.(despre sisteme fizico-chimice, tehnice, despre obiecte) care nu este stabil, care nu prezintă stabilitate. 2.fig. variabil; schimbător, nestatornic” (<fr.*instable*, lat.*instabilis*)² apar frecvent în lexicul buletinelor meteorologice:

„Cerul va fi *variabil*, iar vântul va sufla slab până la moderat.” (ziua.ro).

„Vremea va fi în general *instabilă*, cu cerul mai mult noros.” (stiri.zoot.ro).

- *impozabil* „care poate fi sau care este supus la plata unui impozit”(fr.*imposable*) și antonimul său *neimpozabil* „care este scutit de impozite” (ne- + *impozabil*)³ se regăsesc cel mai adesea alături de substantivele *venit*, *profit*, *salariu*:

„Profitul *impozabil* se calculează ca diferența între veniturile realizate din orice sursă și cheltuielile efectuate în scopul realizării de venituri.” (conta.imaginelife.ro).

„Stabilirea venitului net anual *impozabil* se face, de către organul fiscal...” (pwc.com).

„salariu brut *impozabil*” (rubinian.com).

„În 2005, venitul *neimpozabil* la pensii este de 9.000.000 lei.” (banatbussines.ro).

¹ v. DEX₂, s.v. *variabil*, *invariabil*, *flexibil*, *neflexibil*, *analizabil*, *neanalizabil*.

² v. DEX₂, s.v. *instabil*.

³ v. DEX₂, s.v. *impozabil*, *neimpozabil*.

b) cuvinte formate pe teren românesc. Unele dintre ele au apărut în paralel cu adjectivul în *-bil* împrumutat, apariție care „se datorește în mare măsură și nevoii de claritate a limbii”¹, pentru că adjective cum ar fi *truvabil*, *potabil*, *buvabil*, *șanjabil* etc. nu erau înțelese de mulți vorbitori:

„Puteți citi numărul pilot al revistei Quattroruote în limba română, *gășibil* la toate chioșcurile din țară.” (autoshow.ro)

„se călește în cel mai bun ulei de măsline *gășibil* un cățel de usturoi tăiat în două...” (fanclub.ro)

„1767, primul pahar de lichid carbogazos *băubil* a fost creat de englezul Joseph Priestley.” (evenimentul.ro)

„Ness (nu mă interesează prea tare marca, numa’ să fie *băubil*), preparat numa’ cu lapte în loc de apă...” (forum.eliberadio.ro)

„Un gust foarte bun, răcoritor și foarte *mâncabil*. Interesantă combinație de mere și budincă... brânză deasupra... de blat ce să mai spun... deosebit.” (culinar.ro)

„Mai degrabă ia-ți o cutie de pateu vegetal de la Mandy (nu vreau să fac reclamă, dar este singurul cu adevărat *mâncabil*, gustos) și mănânc-o cu salată verde.” (eva.ro/forum)

„Plata în rate cu un avans de minim 10%, *plătibil* la semnarea contractului.” (bermo.ro)

„Cecul este *plătibil* la vedere.” (jurnalul.ro)

„Săgetătorul este sub semnul *Schimbabil* în timp ce Varsătorul este sub semnul Fix.” (horoscop.rol.ro)

„Electrod *schimbabil* inclus în set pentru măsurarea ușoară, zilnică și economică a calității apei din orice acvariu.” (skydome-acvaristica.com.).

Dacă în ceea ce privește sensul, toate formațiile în *-bil* exprimă posibilitatea pasivă („care poate fi...”), în cazul lui

¹ Maria Iliescu, *art.cit.*, p.96.

construibil, sensul este activ „pe care **se poate** (subl.n.) construi”¹:

„Vând teren intravilan *construibil* Periș, jud Ilfov, Suprafața: 3300 m².” (avizier.ro)

„Vând teren *construibil* cu proiect aprobat sau caut investitori.” (roportal.ro)

2.2. Neînregistrate în dicționarele consultate:

„toate circumstanțele știute sau *bănuibile* ale gestului d-lui Severin.” (22 1/98, p.5)

„cupoane *dobândibile* la un cost modic”. (22 8/95, p.3)

„obiectul *muzeificabil*” (Rlit42/96, p.17)

„valoare *tezaurizabilă*” (Dil162/96, p.3)

„un set de condiții *obiectivabile*” (Dil147/95, p.6)

„[...]spre a fi austeri și *europenizabili*...” (Rlit7/97, p.3)

„*informatizabilă*, cercetarea s-ar putea deschide apoi spre studii de critică genetică...” (Rlit1/98, p.3)

„nu există încă un sistem clar de credite academice *capitalizabile*...” (Dil125/95, p.7)

„întreprinderile românești *privatizabile*” (Dil119/95, p.14)

„Programul consideră toate întreprinderile rentabile și *rentabilizabile*.” (22 51/96, p.4)

„Metropolis [film n.n.] fascinează prin parabola sa *decodabilă* și în planul tranziției românești.” (Dil109/95, p.6)

„Totuși ceea ce îl face pe Houellebecq *citibil* și chiar plăcut e faptul ca își distilează otrava într-un cinism fără limite și un umor negru subtil și ireproșabil.” (bookblog.ro)

„Hotărârea dacă produsul e *brevetabil* sau nu vine într-un an - un an și ceva. Legislația este bine pusă la punct și armonizată cu cea din Uniunea Europeană.” (osc.ro)

„Barajul este *circulabil* și va face legătura între județele Iași și Neamț.” (iașinet.ro)

¹ v. DEX₂, s.v. *construibil*.

„Până la Turnu-Severin, drumul excelent, de la Turnu la Orșova, *circulabil...*” (daciaclub.ro).

3. Pe lângă ușurința atașării sufixului *-bil* atât la teme neologice, cât și la teme vechi, semnalăm încă două dovezi ale productivității acestui sufix:

3.1. Formațiile negative „care reprezintă mai mult de o pătrime din totalul cuvintelor cu această terminație”¹.

Frecvența acestora se explică „printr-un factor psihologic: ceea ce *nu e posibil* sau ceea ce *nu se poate* prezintă mai mult interes pentru subiectul vorbitor, decât ceea ce e posibil”².

„S-ar putea spune că îi și pasionează suferința lui ciudată, *inelucidabilă*.” (Rlit7/98, p.4)

„Răspunsul la întrebarea privitoare la rău indică *inconturnabil* spre un vinovat.” (22 11/98, p.7)

„Suferim de un optimism *infatigabil*.” (Dil122/95, p.3).

Alături de negativele formate cu prefixul *in-* există și dublete românești cu prefixul *ne-*: *inacceptabil-neacceptabil*, *inadaptabil-neadaptabil*, *incontestabil-necontestabil*, *indescifrabibil-nedescifrabibil*, *indivizibil-nedivizibil*, *inegalabil-neegalabil*, *irecuperabil-nerecuperabil* etc.

3.2. Substantivele cu sufixul *-itate* derivate de la adjectivele în *-bil*, aproape la fel de numeroase ca și acestea: *acceptabil-acceptabilitate*, *accesibil-accesibilitate*, *disponibil-disponibilitate*, *mobilitate*, *posibil-posibilitate* etc.

Concluzii

Deși succintă și selectivă, credem că analiza întreprinsă evidențiază productivitatea sufixului *-bil*. Pe lângă numeroasele adjective împrumutate, majoritatea aparținând limbajului

¹ Maria Iliescu, *art.cit.*, p. 94.

² *Ibidem*, p. 95.

tehnico-științific, apar și formații românești în limba uzuală, ceea ce ne face să considerăm că sufixul *-bil* este încetățenit în limbă și în uz, iar cuvintele cu acest sufix, chiar dacă, unele, creații ocazionale, răspund unor nevoi imediate ale comunicării.

Nu putem însă să nu atragem atenția asupra sensului sufixului „care poate fi...”, sens care „nu pare să li se impună totdeauna vorbitorilor, astfel încât să le interzică asocierea cu verbul *a putea*”¹. Mioara Avram semnala că cele mai frecvente pleonasmе „datorate neglijării sensului unui sufix sunt furnizate de adjectivele (și adverbele) formate cu sufixul *-bil* care exprimă posibilitatea (pasivă, mai rar activă) și de substantivele abstracte derivate de la acestea (substantivele în *-bilitate*), care apar îmbinate cu verbul *a putea*, cu substantivul *posibilitate* sau cu expresia *a fi posibil, a fi cu putință*”².

„A crezut în utopia că *poate fi posibil* să fie un președinte al tuturor românilor. Și a menajat Opoziția Și a închis ochii la infraționiunile patronate de fosta putere.” (ziua.ro)

„Eu una m-am simțit mândră că sunt româncă astăzi, când Dinamo a demonstrat tuturor că imposibilul *poate fi realizabil* și că celebra Manchester United nu este de neînving.” (fanclub.ro)

„Raderea părului ajută la eliminarea pediculozei capului. Acest lucru *poate fi acceptabil* pentru băieți, dar poate cauza dificultăți sociale pentru fete.” (sfatulmedicului.ro).

Bibliografie:

Mioara Avram, *Formarea cuvintelor și cultivarea limbii*, în LL, nr. 4, 1983, p. 495-505

Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, București, Editura Logos, 1997 (DCR₂)

¹ Rodica Zafiu, „*Poate fi posibil*”, în „România literară”, nr.37, 1998, p. 11.

² Mioara Avram, *Formarea cuvintelor și cultivarea limbii*, în LL, nr. 4, 1983, p. 495-505.

Ana Goldiș Poalelungi, *L'influence du français sur le roumain (vocabulaire et syntaxe)*, Dijon, 1973

Maria Iliescu, *Suffixul adjectival -bil în limba română*, în SMFC, vol. I, 1959, p. 85-99

Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei, 1997 (NDN)

George Pascu, *Sufixele românești*, București, EA, 1916

Rodica Zafiu, „Poate fi posibil”, în „România literară”, nr. 37, 1998, p. 11

Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996 (DEX₂)

<http://dexonline.ro>

Le suffix *-bil* dans le roumain actuel. Quelques aspects

Resumée

Dans cet article nous nous proposons de présenter, de façon sélective, quelques adjectifs comportant le suffixe *-bil*, répartis en deux groupes: adjectifs enregistrés par certains dictionnaires roumains comme emprunts ou comme formations roumaines et adjectifs non enregistrés par les dictionnaires roumains, mais fréquents dans les publications actuelles que nous avons consultées, en variante papier ou électronique, trouvés grâce au moteur de recherche Google. Dans la sélection de ceux du premier groupe nous avons pris en considération leur grande fréquence dans divers domaines, de même que certaines de leurs valeurs sémantiques, alors que le deuxième groupe a été choisi de façon aléatoire et subjective, pour l'inédit et l'expressivité des termes.